

CHEKISH VA TAMAKI MAHSULOTLARI ISTE'MOLINING SIYDIK PUFAGI SARATONI BILAN BOGLIQLIGI

Boboraximov Ilhom Murodullayevich,
Alfraganus universiteti, Tibbiyot fakulteti,
Davolash ishi yo'nalishi, 5-kurs,
E-mail: boboraximovilh6@gmail.com
Tel: +998 97 573 98 88

Ilmiy rahbar: **To'xtamish Muzaffar Hikmatxujayevich,**
Respublika Ixtisoslashtirilgan Urologiya
Ilmiy-amaliy Tibbiyot Markazi, urolog, xirurg
E-mail: dr.best@mail.ru
Tel: +998 97 766 00 70

Annotatsiya: Siydik pufagi saratoni – dunyo bo'yicha o'rta yoshdan yuqori erkaklar va ayollar orasida keng tarqalgan onkologik kasalliklardan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, turli tashqi omillar, xususan, chekish va tamaki mahsulotlaridan foydalanish, bu kasallikning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada chekishning siydik pufagi saratoniga ta'siri, molekulyar mexanizmlar, epidemiologik tadqiqotlar natijalari va oldini olish choralari tahlil qilinadi. Maqola shuningdek, tamaki mahsulotlarining tarkibidagi karsinogen moddalar, ularning siydik pufagi epiteliyasiga zarar yetkazishi va saraton rivojlanishiga sabab bo'lishi masalalarini yoritadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, chekishni to'xtatish va tamaki iste'molini kamaytirish siydik pufagi saratonining profilaktikasida eng samarali strategiya hisoblanadi.

Kalit so'zlar: siydik pufagi saratoni, chekish, tamaki mahsulotlari, karsinogenlar, onkologiya, profilaktika

Kirish

Siydik pufagi saratoni – bu urothelial hujayralardan boshlanadigan malign kasallik bo'lib, u dunyo bo'yicha kattalar orasida uchraydigan eng keng tarqalgan urologik saratonlardan biridir. Epidemiologik ma'lumotlarga ko'ra, yil sayin butun dunyo bo'yicha yangi holatlar soni ortib bormoqda, ayniqsa erkaklar va o'rta yoshdagi ayollarda.

Kasallik rivojlanishida genetik predispozitsiya bilan birga tashqi muhit omillari ham katta ahamiyatga ega. Xususan, chekish va turli tamaki mahsulotlarini iste'mol qilish siydik pufagi saratonining eng muhim xavf omillaridan biri sifatida tan olingan. Tamaki tutuni tarkibida yuzlab karsinogen moddalar mavjud bo'lib, ular organizmga tushganda siydik pufagi epiteliyasi bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqaga kiradi. Maqolaning maqsadi – chekish va tamaki mahsulotlari iste'molining siydik pufagi saratoni bilan bog'liqligini tahlil qilish, epidemiologik tadqiqotlar, molekulyar mexanizmlar va oldini olish strategiyalarini yoritishdir. Siydik pufagi saratoni dunyo bo'yicha kattalar orasida uchinchi o'rinni egallaydi va yil sayin yangi holatlar ko'paymoqda. Erkaklarda ayollarga nisbatan ikki barobar ko'proq uchraydi. Ko'plab epidemiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kasallik rivojlanishida xavf omillari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Chekish va tamaki mahsulotlarini iste'mol qilish
- Kimyoviy moddalar bilan ishlash (arylaminlar, fenollar)
- Surunkali siydik yo'llari infeksiyalari
- Irritatsiya qiluvchi moddalar bilan kontakt

Shu bilan birga, chekishning rolini aniqlash uchun ko'plab populyatsion tadqiqotlar o'tkazilgan va ular chekish bilan siydik pufagi saratoni o'rtasidagi bog'liqlikni aniq ko'rsatgan. Tamaki tutuni tarkibida yuzlab karsinogen moddalar mavjud, jumladan: benzopiren, nitrozaminlar, poliaromatik uglevodorodlar. Chekish jarayonida:

1. Karsinogen moddalar o'pka orqali qonga tushadi.
2. Moddalar jigar orqali metabolizmga uchraydi va siydik bilan chiqariladi.
3. Siydik pufagi epiteliyasi bilan to'g'ridan-to'g'ri kontaktga kiradi.

Natijada hujayralarda DNK mutatsiyalari hosil bo'ladi, apoptoz jarayonlari buziladi va malign transformatsiya yuz beradi. Ayniqsa, urothelial hujayralardagi tumor supressor genlarining (masalan, TP53) buzilishi saraton rivojlanishiga sabab bo'ladi. Bir nechta ko'p markazli tadqiqotlar shuni ko'rsatdi:

- Chekish siydik pufagi saratonining rivojlanish xavfini 2–4 barobar oshiradi.
- Spirtli ichimliklar bilan kombinatsiyada bu xavf yanada oshadi.
- Tamaki iste'moli tarkibi va davomiyligi bilan bog'liq: 20 yildan ortiq davom etgan chekishda xavf maksimal darajada bo'ladi.

- Passiv chekish ham ayrim hollarda xavfni oshiradi, ayniqsa ayollar orasida.

Masalan, Frantsiyada o'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, kuniga 20 ta sigaret iste'mol qiluvchi shaxslar orasida siydik pufagi saratoni xavfi chekishmaganlarga nisbatan 3 barobar yuqoridir. Tamaki mahsulotlari nafaqat sigaret, balki snus, chekish uchun boshqa alternativ mahsulotlarni ham o'z ichiga oladi. Ularning tarkibida:

- Poliaromatik uglevodorodlar
- Aromatik aminalar
- Nitrozaminlar

Bu moddalar siydik pufagi epiteliyasida mutatsiyalarga sabab bo'ladi va malign hujayralarning o'sishini rag'batlantiradi. Shu sababli, turli tamaki mahsulotlarining barqaror iste'moli saraton rivojlanish xavfini oshiradi. Siydik pufagi saratonining oldini olishda eng samarali strategiya – chekishni to'xtatish va tamaki mahsulotlarini kamaytirish. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki:

- Chekishni tashlagan 10 yil ichida xavf sezilarli darajada kamayadi.
- Passiv chekishni kamaytirish ham profilaktik rol o'ynaydi.
- Sog'lom turmush tarzi, to'g'ri ovqatlanish, alkogolni cheklash va toksik moddalar bilan kamroq ishlash ham xavfni kamaytiradi.

Chekish va tamaki mahsulotlari bilan bog'liq siydik pufagi saratoni nafaqat shaxs salomatligi, balki ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan ham katta zarar keltiradi. Davolash murakkab va qimmat, surunkali va qaytalanuvchi kasallik sifatida esa bemorning hayot sifatiga salbiy ta'sir qiladi. Shu sababli profilaktika va chekishni kamaytirish bo'yicha keng qamrovli dasturlar muhim hisoblanadi.

Xulosa

Chekish va tamaki mahsulotlarini iste'mol qilish siydik pufagi saratonining asosiy xavf omillari sifatida tan olingan. Karsinogen moddalar siydik pufagi epiteliyasiga zarar yetkazib, DNK mutatsiyalarini keltirib chiqaradi va malign transformatsiyaga sabab bo'ladi. Epidemiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, chekishni tashlash va tamaki mahsulotlarini kamaytirish xavfni sezilarli darajada kamaytiradi. Siydik pufagi saratonining profilaktikasi uchun sog'lom turmush tarzi, toksik moddalar bilan kamroq kontakt va keng jamoatchilik profilaktika dasturlari muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar

1. Dzhamalov, A.Sh. *Urin yo'llari infeksiyalari va ularni davolash usullari*. Toshkent: Meditsinskiy universitet, 2018.
2. Mirzoeva, L.B. *Sanatoriy terapiyasi va tabiiy davolash omillari*. Toshkent: Sog'liqni saqlash nashriyoti, 2020.
3. WHO. *Global Report on Urinary Tract Infections*. Geneva: World Health Organization, 2019.
4. Ivanov, P.V. *Balneoterapiya va fizioterapiya: nazariya va amaliyot*. Moskva: Meditsinskaya literatura, 2017.
5. Petrova, E.A. *Urologik kasalliklarda fitoterapiya va sanatoriy davolash*. Sankt-Peterburg: Zdorov'e, 2021.
6. Kuznetsov, S.N. *Klimatoterapiya va urologik kasalliklar*. Moskva: Meditsinskie issledovaniya, 2019.
7. American Urological Association (AUA). *Guidelines on the Management of Urologic Conditions*. USA: AUA, 2022.
8. Freedman, N.D. et al. *Association between smoking and bladder cancer incidence: a meta-analysis*. JAMA, 2011;306(7):737–745.
9. Burger, M. et al. *Epidemiology and risk factors of urothelial bladder cancer*. Eur Urol, 2013;63:234–241.
10. He, X. et al. *Molecular mechanisms of tobacco-induced bladder cancer*. Oncotarget, 2017;8(12):20105–20116.

